

YAHYÂ HAKKÎ'NİN KİNDÎLU UMMİ HÂŞİM'İ

Musa Yıldız*

Özet: Bu çalışmada Mısırlı edebiyatçı Yahyâ Hakkî'nin hayatı, eserleri ile *Kindîlu Ummi Hâşim* adlı kısa romanı, kahramanlar, olaylar, modern anlatım teknikleri, tasvirler ve dil açısından incelenmiştir.

Summary: The present study has dealt with Yahyâ Hakkî's life, his works, and especially his short novel *Kindîlu Ummi Hâşim* in terms of characters, events, modern narrative techniques, descriptions and language.

Bu çalışmada Doğu medeniyeti ile Batı medeniyeti arasında bocalayan Mısırlı bir gencin trajik ikilemini konu edinen Yahyâ Hakkî'nin *Kindîlu Ummi Hâşim* ("Umm Hâşim'in Kandili", 1944) adlı kısa romanının çözümlenmesi hedeflenmektedir. Yahyâ Hakkî, 7 Ocak 1905 tarihinde Kahire'nin Seyyide Zeyneb semtinde dünyaya geldi. Anadolu'dan Mora'ya oradan da Mısır'a göç etmiş Türk-Arnaut kökenli kültürlü bir aileye mensuptur¹.

1925 yılında Hukuk Fakültesinden mezun oldu ve bir süre Kahire Savcılığında çalıştı. Sonra İskenderiye ve Demenhûr şehirlerinde savcılık yaptı. 1927-1929 yılları arasında yukarı Mısır'daki Asyût şehrine bağlı Menfalût ilçesinde kaymakam vekilliği yaptı². Menfalût'da edindiği tecrübe ve izlenimler bir öykü yazarı olarak kendisine zengin bir malzeme birikimi sağladı. Burada Mısır kırsal kesiminde hayat süren çiftçilerle kaynaşma ve onları yakından tanıma imkanı buldu³.

İngiliz ve Fransız edebiyatlarından daha çok Rus edebiyatından etkilenen Yahyâ Hakkî 1922-1923 yıllarında kısa hikâye yazmakla işe başladı. Bu ilk hikâyeleri *el-Fecr* dergisi ve *es-Siyâse* gazetesinde yayımlandı⁴.

1929-1930 yılları arasında Mısır'ın Cidde konsolosluğunda arşiv sekreterliği yaptı⁵. 1931-1935 yılları arasında Mısır'ın İstanbul konsolosluğuna sekreter olarak atandı. Orada Mustafa Kemal Atatürk hakkında çok şey okudu. Bir kaç kere Atatürk ile görüştü⁶. Bu dönemde Türkiye'nin Shakespeare'i diye tanımlandığı Abdülhak Hamit ve Yahya Kemal ile görüştü⁷.

* Yard. Doç. Dr., Gazi Eğitim Fakültesi, Arap Dili Eğitimi Anabilim Dalı.

YAHYÂ HAKKÎ'NİN KİNDÎLU UMMÎ HÂŞİM'İ

1935-1939 yılları arasında Roma büyükelçiliğinde konsolos yardımcılığı yaptı. 1939-1949 yılları arasında Dış İşleri Bakanlığında çeşitli görevlerde bulundu. 1942'de ilk evliliğini yaptı; fakat evliliğinin üçüncü ayında karısı müzmin bir hastalığa yenik düşerek hayata veda etti. Karısının ölümü iç dünyasını derinden etkiledi.

1942-1951 yılları arasında Paris büyükelçiliğine birinci katip olarak atandı. 1951-1952 yılları arasında Mısır'ın Ankara büyükelçiliğinde müsteşarlık yaptı. 1953 yılında Libya'ya orta elçi oldu. 1954 yılında Paris'te tanıştığı Jean Marie ile evlendi. Yabancı bir kadınla evlendiği için Dış İşleri Bakanlığındaki görevinden ayrıldıktan sonra⁸ Ticaret Bakanlığında, İç Ticaret Genel Müdürü oldu. Sonra sanat idaresi müdürü olarak atandı.

1955-1958 yılları arasında Mısır Millî Kütüphanesinin teknik danışmanlığını yaptı. 1959 yılında *el-Mecelle* dergisinin yazı işleri müdürlüğünü yapmak üzere görevinden istifa etti. Sanat ve Edebiyat Yüksek Kurulu üyeliğine atandı. 1967 yılında edebiyat derneklerinin aday göstermesi üzerine Devlet Takdir Ödülünü aldı. Sinema Kurumu tarafından da el-Bûstacî ("Postacı") adlı hikâyesinden dolayı ödüllendirildi. 1975 yılında Cemâl 'Abdunnâsir ödülüne layık görüldü. Amerika'nın Princeton Üniversitesinde Orta Doğu araştırmaları bölümünde bir süre hocalık yaptı (1976)⁹.

Geriye kısa öykü, roman, hatıra, eleştiri ve inceleme alanlarında çok sayıda eser bırakan Yahyâ Hakkî¹⁰ 1992 yılında vefat etti¹¹.

Eleştirmenlerden Fu'âd Devvâre'nin Yahyâ Hakkî hakkında yaptığı şu değerlendirmeler onun edebî yönünü daha iyi anlamaya yardımcı olacak niteliktedir¹²:

"Yahyâ Hakkî küçük kitabı *Kindilu Ummi Hâşim*'i yayınladıktan bu yana, genç okuyucuların gönlünde seçkin bir yer işgal etmiştir. İlk sayfalarından başlayarak yeni bir tarza sahip yazar olduğu açıktır... Benzetmeleri ve deneyimleri bir araya yığmaz. Okuyucuyu dil ustalıkları ya da niteleyici mübalağalar seline boğmaya çalışmaz... Yeni bir üslûbu, tatlı bir anlatım biçimi olan bir yazardır. Bütün duygularını en kısa cümlelerle, en hassas kelimelerle ve en doğru benzetmelerle ifade etmek için sıkıntı çeker..."

Kindilu Ummi Hâşim kısa romanını şu şekilde özetlemek mümkündür:

"İsmail, Kahire'nin Seyyide Zeyneb semtinde tahıl ticaretiyle uğraşan bir babanın üç oğlunun en küçüğüdür. Ailesi tüm yaşamını okul hayatında başarılı olan İsmail'i rahat ettirmeye adanmıştır. Lise öğrenimini birincilikle tamamlayan İsmail'i ailesi İngiltere'de okutmayı düşünmüştür. İngiltere'ye gitmeden önce amcasının öksüz ve yetim kızı Fâtima ile ailesinin isteği üzerine nikahlanmıştır. Tıp tahsili yapmak üzere Mısır'ın az gelişmiş ortamından İngiltere'nin modern ortamına giren İsmail orada bir süre bocalamıştır. Son-

ra okul arkadaşı Mary adında bir kızla birlikte olmaya başlamıştır. Okulunu bitirene kadar bu maddî birliktelik devam etmiştir. Yedi yıllık bir eğitim döneminden sonra göz hastalıkları uzmanı olan İsmail memleketine dönmüştür.

İngiltere'ye giderken İsmail'in nikahlandığı Fâtima'nın gözlerindeki katarakt rahatsızlığı çok ilerlemiştir. İsmail'in annesi de kızın gözlerini tedavi etmek amacıyla belirli aralıklarla Seyyide Zeyneb türbesindeki kandilin yağından gözlerine damlatmıştır. Bu durum batıda modern tıp eğitimi gören İsmail'in canını oldukça çok sıkmıştır. Böylece memleketinde batıl inanç ve hurafelerle mücadele etmeye başlamıştır. Fakat bir türlü bu mücadelesinde başarılı olamamıştır. Çünkü Fâtima'nın tedavisinde kendi yöntemleri de başarısız kalmıştır. Sonuçta bir kadir gecesinde o da türbedeki kandilin yağından bir miktar alarak, tekrar tıbbî yöntemlere başvurmuştur. Böylece tedavi olumlu sonuç vermiş, Fâtima gözlerine kavuşmuş, beş erkek ile altı kız çocukları olmuştur. Bu arada İsmail ömrünün sonuna kadar açtığı muayenehanesinde fakir insanların hastalıklarına çareler bulmaya devam etmiştir.”

Romanın ana kahramanı İsmail, anlatıcının amcasıdır. Mısır toplumunun içinden özenle seçilmiş, hareketli, sürekli olarak gelişim gösteren bir yapıya sahiptir. Daha çocuk yaşta kendisine İsmail Bey ya da İsmail Efendi diye seslenilerek büyük adam muamelesi görmüş, kendisine yemeğin en iyisi, meyvenin en tazesini ikram edilmiştir. Okul hayatında başarılı olduğu için tahsilini tamamlamak amacıyla ailesi tarafından İngiltere'ye gönderilmiştir. Orada yedi yıllık tıp eğitimini bitirip ülkesine döndükten sonra büyük bir bocalama yaşamıştır.

İsmail'in İngiltere'de öğrenciliği sırasında tanıştığı Mary de romanda fonksiyonel kahramanlardandır. İngiltere'de kaldığı sürece İsmail bu kızla birlikte olmuştur. Mary, sanat, müzik, tabiat ve insan psikolojisi konularında İsmail'in ufkunu açmış, onun düşünce dünyasında büyük değişiklikler meydana getirmiştir.

Fâtima en-Nebeviyye, İsmail'in öksüz ve yetim kalmış amcasının kızıdır. Dünyada başka kimsesi olmadığı için İsmail'in evinde yaşamaktadır. İsmail İngiltere'ye gitmeden önce Fatima ile nikahlanmış, döndükten sonra da sözüne sadık kalarak evliliğini sürdürmüştür.

Olayların gelişmesinde ikincil rol oynayan kahramanlar da vardır. Bunlar İsmail'in babası Şeyh Receb Abdullah, annesi 'Âdile Hanım, ta'miyye satıcısı Mâşallah Hanım, mahallenin berberi ve doktoru Hasan Usta, Seyyide Zeyneb türbesinin kapıcısı 'İtrîs Efendi, türbedeki kandilin yağından insanlara para karşılığında vererek gelir elde eden türbedâr Şeyh Dardîrî, hayat kadını Na'îme'dir.

YAHYÂ HAKKÎ'NİN KİNDÎLU UMMÎ HÂŞİM'İ

Yahyâ Hakkî bu kısa romanın nasıl ortaya çıktığını ve işlediği temanın ne olduğunu şöyle ifade eder¹³:

““Âbidîn semtinde kiraladığım küçük bir odada kaleme aldığım ilginç bir romandır. Romanın kahramanına İsmail adını, son görevi Hindistan bü-yükelçiliği olan arkadaşım İsmail Kâmil'in adından esinlenerek verdim. Ba-na göre o doğu ile batı arasındaki özdeşleşmeyi temsil ediyordu. “

Yahyâ Hakkî'nin kendisiyle zaman zaman yapılan söyleşilerde içeriği hakkında kısa bilgiler verdiği bu eseri anlatıcının şu cümleleriyle başlar:

“Dedem Şeyh Receb Abdullah çocukluğunda ailenin erkekleri ve kadınlarıyla birlikte Ehl-i Beyt'i ziyaret etmek için Kahire'ye her gelişinde, Seyyide Zeyneb Camisine girerken –geleneksel bir içgüdüyle- babası onu itermiş. Dedem de onlarla birlikte caminin mermer eşğine çullanır, girip çıkanların neredeyse kafasına çarpan ayakları arasında ona öpücükler kondurmuş. Bu hareketlerini bilgiç bir din adamı gördüğünde zamana kin kusakarak, bidat, şirk ve cehaletten Allah'a sığınarak yüzünü çevirmiş. Fakat halkın büyük bir kısmı, giysilerinden süt, toprak, çemen otu kokusu yayılan bu köylülerin saflığına tebessüm eder, onların iç dünyalarına sığmak bilmeyen coşku ve kutsamanın sıcaklığını anlarmış. Ameller niyetleri yansıttığından, bu insanlar da duyularını ancak hareketleriyle ifade edebiliyorlarmış.

Dedem, gençliğinin baharında ekmeğini kazanmak için Kahire'ye göç etmiş. Doğal olarak sevdiği camiye en yakın olan bir evde oturmayı tercih etmiş ve caminin arka tarafındaki şadırvana bakan köhne bir vakıf evine yerleşmiş. Buraya 'Mîda Sokağı' denilirdi. Bir zamanlar böyle denilirdi; çünkü Planlama İdaresinin yıkıcı şefi, Kahire'nin diğer belli başlı yerlerine uğradığı gibi buraya da uğramıştı. Şef çıldırmış, meydanın canına okumuştur. Kurbanları taş ve tuğladan olunca bunları silip süpürmeyi başarmıştı. Sonraları dedem aynı meydanda bir tahıl dükkanı açmıştı. Böylece aile Seyyide Zeyneb'in izinde ve gözetiminde yaşadı. Artık bayramlarımız onun bayramları, seyranlarımız onun seyranlarıydı ve caminin müezzini saatimizdi.

Dedemin dükkanı genişledi ve bereketi arttı. Bu Seyyide Zeyneb'in kerametinden kaynaklanmaktaydı. En büyük oğlunu Kur'an kursunda okutmuş, kendisine işlerinde yardımcı olmasını sağlamıştı. Ortanca oğlu Ezher'e girmiş, burada yıllarca bocalayıp başarısız olduktan sonra köyümüze dönerek, köyün hocası ve nikah memuru olmuştu. En küçük oğlu, son beşik olan amcam İsmail ise, kaderi ve babasının durumunun iyi olması sayesinde daha güzel ve daha parlak bir geleceğe hazırlanmaktaydı. Babası kendisini Kur'an ezberlemeye gönderdiğinde ilk başta korkmuştu. Bundan sonra da Ezher'e gönderilmekten korkuyordu¹⁴...”

Bu cümlelerle durağan bir şekilde başlayan romanda anlatıcı, ana kahramanın yaşadığı çevreyi ve ailesini tanıtmakla işe başlar. Daha sonra onun okul hayatındaki başarılarını, Seyyide Zeyneb türbesine gidip gelmesini ve bu türbenin toplumdaki yerini anlatarak devam eder. Böylece romanda hareketlilik İsmail'in yurtdışına gidip geldiği altıncı bölümden sonra görülür. Bu bölümün ilk cümleleri İsmail'in yaşadığı değişimi açıkça gözler önüne serer:

“Yedi yıl sonra vapur döndü. Vapurun merdivenlerini atarcasına inen yakışıklı, uzun boylu, başı dik, yüzü ışıldayan bu genç de kimdi acaba? Olamaz! Bu İsmail'in –pardon Dr. İsmail'in- ta kendisi. İngiliz üniversitelerinin, büyük başarılarına ve üstün yeteneğine tanık olduğu göz hastalıkları uzmanı Dr. İsmail. Hocası, kendisine takılarak şöyle demişti:

-Büyücü bir Firavun hekiminin ruhunu taşıdığına bahse girerim. Mr. İsmail, ülkenin sana ihtiyacı var. Çünkü körlerin ülkesi.” (s.20)

İsmail'in yaşadığı bu değişim sürecinin başlamasında kız arkadaşı Mary'nin etkisi oldukça çoktur. Başlayan bu değişim süreci bir bocalamayı da beraberinde getirmiştir. Romandaki İsmail ile Mary'nin bir karşılaştırması denilebilecek şu cümleler İsmail'in yaşadığı bocalamayı ortaya koymasından önemlidir:

“İsmail bir gün kendisine:

‘Yaşamımı bir programa göre ayarlamalısın; ancak o zaman rahat edeceğim’ demişti de genç kız gülmüş ve şu karşılığı vermişti:

‘Sevgili İsmail, hayat, sabit bir programdan ibaret değildir. Aksine sürekli bir mücadeledir.’

İsmail, Mary'ye ‘Haydi oturalım’ derken Mary ‘Kalk yürüyüşe çıkalım’ der. İsmail evlilikten, Mary aşktan söz ederdi. İsmail, daha önce sürekli, kendi dışında sırtını dayayacak, sıkı sıkıya bağlı kalacak bir şey arardı. Bu yüzden dini, ibadeti, dinin ön gördüğü temeller, onun için değerli paltosunu asacağı bir askıydı. Mary ise, kendisine, ‘askıya sığınan kişi ömrü boyunca bu askının tutsağı olur ve paltosunu korumaktan başka bir işe yaramaz.’ dedi. Mary'nin en çok korktuğu şey kısıtlamalar, İsmail'in en çok korktuğu şey ise özgürlüktü. İsmail, ilk bakışta Mary'nin bedenini kendisine bahşetmesi karşısında hayretler içinde kalmış, bu hayret, Mary için alay konusu olmuştu. İsmail, insanlardan çekinir, onların sevgilerini kazanıp kazanmama ihtimalleri üzerine hesaplar yapar, onların kendisiyle ilgili yargılarına önem verirdi. Kendisine iltifata bulunanlara içinden gelmese de, ihtiyatla karşılık vermekte bir sakınca görmezdi. Ona göre tanışma, insan karakterlerinin birbirleriyle çarpışmasıydı ve bu çarpışma ya zafer kazanmakla ya da kaybetmekle sonuçlanırdı. Mary ise tüm insanlara karşı coşkulu olmakla birlikte hepsini aynı oranda önemsemezdi. Onun için tanışma, sadece bir karşılaşmaydı. Sevgiyi,

YAHYÂ HAKKÎ'NİN KİNDÎLU UMMÎ HÂŞİM'İ

dostluğu zamana bırakırdı. Tüm insanları sevmesine rağmen, zayıf kişilikli, çirkin tavırlı, megaloman, alçak, asık suratlı ve iki yüzlü insanları hayatından çıkarmakta asla tereddüt etmezdi. Bu güruhtan kurtulduğunda, etrafında sadece güven duyduğu insanlar yer alırdı.” (s.23-24)

İngiltere’de bütün hastalara kucak açan ve saatlerce onların şikayetlerini dinleyen İsmail’e Mary’nin söylediği şu cümleler de onu oldukça çok etkilemiş ve sarsmıştır:

“-Sen Meryem’in oğlu İsa değilsin. ‘Meleklerin ahlakını isteyene hayvanların ahlakı baskın gelir.’ ‘İyilik yapmak istiyorsan, önce kendinden başlamalısın.’ Bu insanlar boğulmak üzereler ve kendilerine uzanacak bir el arıyorlar. Eğer bulurlarsa, onu da kendileriyle beraber boğarlar. Doğunun bu tip duyguları çok sevimsizdir. Gerçeğe aykırı oldukları gibi, sonuç da vermezler. Bunları yarardan soyutlarsan, güçsüz ve önemsizce duygular olduğunu göreceksin. Bu duyguların gücü, açığa vurmada değil, onları saklamaktadır!..

İsmail’in ruhu Mary’nin balyoz darbeleri altında acılar içinde kıvranıyordu. Onun sözlerini, hem beslenmesini sağlayan bir araç, hem de kendisiyle başkaları arasında köprü görevi gören canlı bağları kesen bir bıçak gibi hissediyordu. Bir sabah uyandığında ruhunun harabeye döndüğünü, taş üstünde taş kalmadığını fark etti. Artık ona göre din bir hurafeydi ve toplulukları yönetmek için icat edilmişti. İnsan ruhu toplulardan kopup, onun değer yargılarına karşı koyabildiği ölçüde beslenip mutlu olabilirdi.

Ruhunu tek başına boğulmuş bir hâlde bulduğu bu uçsuz bucaksız çöle, sınırları daha fazla dayanamadı. Hasta düşüp öğrenimine ara verdi. Bir tür endişe ve şaşkınlığın vahşice saldırısına uğradı. Dahası, zaman zaman bakışlarında korku ve paniğin izleri ortaya çıktı.” (s.25)

Bu cümleler içinde geçen “Onun sözlerini, hem beslenmesini sağlayan bir araç, hem de kendisiyle başkaları arasında köprü görevi gören canlı bağları kesen bir bıçak gibi hissediyordu.” ifadesi, Mary’nin İsmail üzerinde yaptığı etkiyi açıkça ortaya koyar.

İşte bu şekilde çok şiddetli bir bocalama yaşayan İsmail, memleketine döndükten sonra ailesiyle ve toplumla şiddetli bir çatışma yaşamıştır. Seyyide Zeyneb türbesindeki kandile saldıracak kadar ileriye gitmiş ve oradaki insanlardan dayak bile yemiştir. Daha sonra evini de terk ederek bir pansiyona yerleşmiştir. Ancak bir şeyleri değiştirmeye gücü yetmeyeceğini anlayınca tekrar ailesinin yanına dönmüş, Fâtima’yı kandilin yağıyla tedavi etmeyi denemiş ve başarılı olmuştur.

Seyyide Zeyneb türbesindeki kandilin yağından daha önce Fâtima’nın gözlerine sürülmüş, gözlerinin tamamen kapanmasına neden olmuştur. Daha sonra İsmail’in yine aynı yerden alıp sürdüğü yağ nasıl olmuş da etki göster-

miştir? Bazı eleştirmenler (örneğin Reşâd Ruşdî) bunu teknik açıdan romanın bir kusuru olarak görmüştür¹⁵. Ancak yazarın romandaki “Bilim, imandan yoksun olamaz.” (s.46) cümlesi “inançsız bilim olmaz.” düşüncesini vurgulayarak bu sorunun cevabını vermiştir.

Yahyâ Hakkî eleştirmenlerin dikkat çektikleri bu konuya kendisiyle yapılan bir söyleşi sırasında şu şekilde açıklık getirmiştir¹⁶:

“Bir sembol olmaktan öte İsmail’in yaptığı işle, halkla arasında duygu birliğine fırsat veren –geri adım atma değil- insanların seviyelerine inmesini kastettim. İsmail’in ulaşmaya çalıştığı hedefi; halkın duygularını kendi bilimsel aklının seviyesine çıkarmaktır. Bu iş uzun zamana ihtiyaç duysa da iki tarafın duygu birliği için geçen süre içinde bir tür barış kaçınılmazdır. Bu duygu birliği olduğunda ruh ve beden dünyasında bütün reform faaliyetleri meyvelerini verecektir.”

Eleştirmenlerden Muhammed Hasen ‘Abdullah’ın şu cümleleri de bu durumu açıklayıcı niteliktedir¹⁷:

“Başlangıçta yağ hurafenin bir sembolüydü; ancak bir doktorun elinde bilimle eşdeğer oldu. İyileşmeye iyice inanmak hastanın sağlığına kavuşmasında başarıyı getirir. İsmail’in Fâtima’ya onun anlayacağı dilden konuşması ve Fâtima’nın bu çağrıya cevap vermesi iyileşmesini sağlamıştır.”

Fu’âd Devvâre’nin “Eserlerinde üzerinde durduğun ana fikir nedir?” sorusuna Yahyâ Hakkî’nin verdiği cevap şöyledir¹⁸:

“İradenin konumunu yükseltmek ve onu bütün erdemlerin temeli yapmaktır. Benim düşünceme göre dünya hayatı büyük bir savaştır, bu savaşta kullanılan silah ise iradedir.”

Yahyâ Hakkî’nin bu kısa romanında da vurgulamak istediği ana fikir insan iradesidir. Ana kahramanın hayatta doğru olanı araştıran bir iradesi söz konusudur. Acaba doğru olan ilim mi yoksa saf bir inanç mıdır yahut ilim ile inanç arasında bir denge mi kurmaktır? İşte bu romanda ana kahraman bu dengeyi kurmaya çalışmaktadır.

Necîb Mahfûz (1911-) kuşağından Arap edebiyatında *el-Medrasetu’l-Hadîse* (“Modern Ekol”)nin öncülerinden olan¹⁹ Yahyâ Hakkî, bu kısa romanıyla yirminci yüz yılın ilk yarısında Mısırlı aydınların yaşadıkları fikrî bunalımları ana kahraman İsmail’in şahsında işlemiştir. Bu bunalımları gerçekçi bir üslupla işleyen bu romanda sembolik unsurlar da yeterince vardır. Bu romanda İsmail, Mısır aydınının; Mary, Avrupa’nın; Fâtima, Mısır’ın; kandilin yağı ise hurafe ve batıl inançların bir sembolü olarak okuyucu karşısına çıkmıştır. Umm Hâşim Peygamberimizin torunlarından Hz. Zey-

YAHYÂ HAKKÎ'NİN KİNDÎLU UMMÎ HÂŞİM'İ

neb'in lakabıdır²⁰. Roman içinde onun Umm 'Avâciz ("Düşkünlerin Anası") lakabı da kullanılır (s. 33).

Yahyâ Hakkî bu romanda Seyyide Zeyneb meydanını kahramanın değişiminin bir aracı olarak kullanmaktadır. Adeta meydan onun iç dünyasını yansıtan bir ekran işlevi görür. Bu sebeple romanda bu meydanın üç farklı tasviri söz konusudur. Bunlardan birincisi çocuk yaştaiken kahramanın bakışıyla yapılan şu tasviridir:

"Meydanın hüznü ve yorgun karaltılarını şimdi bir tür sevinç ve neşe hareket ettirmektedir. Artık dünyada hiçbir tasa yok ve gelecek Allah'ın elindedir. Yüzler sevgiyle birbirine yaklaşmakta, acısı olan unutuvermektedir acısını. Adam son kurşunu nargile veya küçineye harcamaktadır. Varsın ne olacaksa olsun! Terazi kefelerinin birbirine çarparken çıkardıkları sesler azalır, el arabaları ortadan kaybolur. Sepetlerin içindeki mumlar söner, İsmail'in Meydan'daki gezintisi de sona erer. İsmail, Meydan'ın her köşesini, her karışını, her taşını, tüm satıcıların bağırma şekillerini ve onların yerlerini avucunun içi gibi bilir. Kalabalık, Meydan'ı doldurduğunda, o da okyanusa karışan bir yağmur damlası gibi, kalabalığa karışır gider.

Bunlar, sürekli tekrarlanan, birbirine benzeyen alışık olduğu görüntülerdir. İç dünyasında bunlara karşı en küçük bir yabancılık hissi yoktur..." (s. 10)

Bunlardan ikincisi İsmail'in İngiltere'den döndükten sonra meydana bakışının şu şekilde tasvir edilmesidir:

"Meydan'a yaklaştığında, her zaman olduğu gibi sefaletin darbesini yemiş, ayakları zillet prangaları altında ağırlaşmış kalabalık bir insan dalgasıyla karşılaştı. Cansızların bile hareket ettiği böyle bir çağda, bu insanlar yaşayan canlı varlıklar olamazlar. Bu yığınlar, harabeye dönmüş sütunların kalıntıları gibi terkedilmiş, altı üstüne gelmiş ve yürüyenin ayaklarına takılmaktan başka bir işe yaramayan kalıntılardır. Nedir bu hayvanî gürültü? Ağızların yuttuğu bu iğrenç yemek? Suratlarına bakıldığında hepsinde birer afyon bağımlısı gibi dipsiz bir uykunun belirtilerinden başka bir şey görülmez. Hiçbirinin yüzünde insanî bir anlam yok. İşte Mısırlılar: Kel kafalı, görme özürlü, yalın ayak, çıplak, kan işeyen, solucan pisleyen, çirkin, gevezegillerden bir cins. Ensesine bir şamar yese, suratına yayılan itaatkâr bir tebessümle karşılar. Ya Mısır? Üzerinde bölük bölük sinek ve çekirgenin vızıldadığı, bir et bir kemik kalmış manda sürüsünün ayaklarına daldığı, çölde ekşimiş toprağın karışımından oluşan bir toprak parçası..." (s. 35)

Bunlardan üçüncüsü amcasının kızı Fatima'ya uyguladığı tedavinin fayda vermemesi ve kızın gözlerinin kör olmasından sonra meydana bakışının şu tasviridir:

“Gözlerini Meydan’da dolaştırdı. Uzun uzadıya kalabalığa baktı. Onları hoş görmeye başladığını hissetti. Kulağına ulaşan bazı nükte ve gülüşleri tebessümle karşılamaya başladı. Bu nükteler, gülüşler, bağırıp çağırılmalar çocukluk yıllarında duyduğu sesleri anımsattı kendisine... Mısır halkı gibi olaylar ve yöneticileri değişmesine rağmen, karakterlerini ve özelliklerini koruyan başka bir halk olmadığını düşünüyordu...” (s. 43)

Eğitim amacıyla Avrupa’ya giden ve oradaki hayattan etkilenerek dönüşlerinde değişim yaşayan kahraman ilk olarak, Rifâ’a Râfi‘ et-Tahtâvî (1801-1873)’nin²¹ Paris anılarını konu edindiği *Tahlîsu İbrîz fî Telhîsi Bâriz* (1834) adlı eserinde görülür²². Daha sonra ‘Alî Mubârek (1823-1893)’in *‘Alemlü’ d-Dîn* (1882) adlı eserinde de benzer değişim konu edilir. *Kindîlu Ummî Hâşim* kısa romanına kadar doğu-batı medeniyeti çatışmasını konu edinen eserlerin sayısı oldukça çoktur. Ancak Tevfik el-Hakîm (1902-1987)’in²³ *‘Uşfûr mine’ş-Şark* (1938)²⁴ adlı romanıyla bu romanı karşılaştırmak mümkündür. *‘Uşfûr mine’ş-Şark* romanında kahraman Muhsin Fransa’ya eğitim amacıyla gider ve orada Suzie adında bir kızla tanışır. Suzie’nin bencilliğine karşı İsmail’in İngiltere’de tanıştığı ve birlikte olduğu Mary’nin içtenliği söz konusudur.

Kindîlu Ummî Hâşim, hacim bakımından öyküye daha yakın, şekil, içerik, olayların uzunluğu, kahramanların çokluğu ve işlediği problemlerin yapısı bakımından ise romana daha yakındır²⁵. Yahyâ Hakkî’nin bu eseri batı dillerinde nouvelle/nouvelette denilen kısa roman ya da uzun öykü türündendir²⁶.

Romanın örgüsü oldukça sağlamdır. Eser 13 bölümden oluşmakla birlikte, aradan bir bölüm çıkarıldığı takdirde bütün kareler bozulacak gibidir. Yahyâ Hakkî romancıların anlatım biçimlerinin zenginleştirmek, etkili ve sürükleyici hâle getirmek amacıyla başvurdukları iç monolog (s. 15,21,38-39) ve geriye dönüş (s. 23-27) gibi bazı modern anlatım tekniklerine bu kısa romanında ustaca yer vermiştir. Romanın başından sonuna kadar anlatıcı tekniğiyle üçüncü tekil şahıs anlatımı (o’lu anlatım/tarımsal anlatım) kullanmıştır.

Sıkça kullanılan kişi ve yer tasvirleri oldukça başarılıdır. Bunlardan İsmail’in Seyyide Zeyneb camisinin önünde dolaştığı sırada gördüğü şu insan manzaraları başarılı kişi tasvirleri açısından oldukça etkileyicidir:

“Nedir bu şikayet ettikleri gizli zulüm? Yüreklerine çullanan bu yük? Bütün bunlara rağmen hepsinin yüzünde bir memnuniyet, bir kanaat okunur. Ne kadar da kolay unutulur! Birçok el yalnızca birkaç kuruşa ve az sayıda mellîm’e²⁷ sahip olur. Burada kanun, ölçü, fiyat diye bir şey yoktur. Gelenek, hatır, pazarlık, tartıda fazlalık veya terazide ağır tartmak vardır. Ölçü ve teraziye hile karışmış olabilir. Kismetine ne düşerse. Orada yere oturup, caminin duvarına yaslanan bir dizi insan vardır. Bir kısmı da kaldırım taşlarını yastık

yapar. Erkek, kadın ve çocuklardan oluşan bir karışım. Nereden geldiklerini ve nasıl meçhule karışacaklarını bilemezsin. Hayat ağacından düşmüş ve bu ağacın altında küflenmiş meyvelerdir onlar. Burası dilencilerin okuludur. Ekmeğin parçalarını doldurduğu torbasını yüklenen adam şöyle bağırmaktadır:

-Allah rızası için bir lokma! Ey sevap işleyenler, açım!

Mahallenin göbeğinde aniden filizlenen çıplak veya yarı çıplak bir genç kız:

-Bu kızını giydir ey Müslüman! Allah seni açıkta bırakmasın!" (s. 9)

Romanda anlatım kısmında zaman zaman kullanılan efendiye ("efendiler", s.5), sî ("efendi", 5), trîkû ("triko", 5), sit ("hanım", 6), ustâ ("usta", 7), kûbrî ("köprü", 7), turşucî ("turşucu", 9), el-trâm ("tramvay", 9), barra ("dışarı", 15), biftîk ("biftik", 30) ve bansiyûn ("pansiyon", 41) gibi halk dili ("el-Luğatu'l-Âmmiyye") kelimeler hariç tamamen edebî Arapça ("el-Luğatu'l-Fushâ") kullanılmıştır. Diyaloglarda bazen konuşan kişinin kültür düzeyini ortaya koymak için halk diline yer verilmiştir.

¹ Fu'âd Devvâre, *Aşratu Udebâ' Yetehaddesûn*, Kahire 1996, s. 146.

² Sa'îd Cevde es-Sehhâr, *Musavver A'lâmî'l-Fikrî'l-'Arabî*, Kahire ts., III, 58.

³ Yahyâ Hakkî, *Kennâsetu'd-Dukkân Sîre Zâtîyye*, Kahire 1992, s. 35.

⁴ a.e., s. 140-141.

⁵ a.e., s. 38.

⁶ a.e., s. 40.

⁷ Yahyâ Hakkî, *Unşude fî'l-Besâta*, Kahire 1987, s. 92-93.

⁸ J. Brugmann, *An Introduction to the History of the Modern Arabic Literature in Egypt*, Leiden 1984, s. 264.

⁹ Sa'îd Cevde es-Sehhâr, a.g.e., s. 58.

¹⁰ Hayatı ve eserleri konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. 'Alî er-Râ'î, "Kindîl Ummî Hâşim", *Dirâsât fî'r-Rivâyeti'l-Misriyye*, Kahire 1964, s. 180-182; Mustafâ İbrâhîm Hasen, *Yahyâ Hakkî Mubdî'an ve Nâkiden*, Kahire 1970; Semîr Vehbî, "el-Bi'etu ve Te'sîrühâ 'alâ İntâci Yahyâ Hakkî", *Seb'üne Şem'a fî Hayâti Yahyâ Hakkî* (Yay. Haz. Yûsuf eş-Şârûnî), Kahire 1975, s. 55-73; Sâlih Mursî, "Yahyâ Hakkî Ebî'İlezi Esâbenî bi Ukdeti Üdîb", *Seb'üne Şem'a fî Hayâti Yahyâ Hakkî* (Yay. Haz. Yûsuf eş-Şârûnî), Kahire 1975, s. 103-126; Seyid Hâmid en-Nessâc, "Yahyâ Hakkî ve's-Sûretu'l-Kisâsiyyetu'l-Mevdû'îyye", *Tetavvuru Fenni'l-Kissati'l-Kasîra fî Misr*, Kahire 1982, s. 284-296; Ni'mât Ahmed Fu'âd, *Kimem Edebiyye*, Kahire 1984, s. 331-384; Sa'îd Cevde es-Sehhâr, *Musavveru A'lâmî'l-Fikrî'l-'Arabî*, Kahire ts. III, s. 58; Muhammed Mendûr, *en-Nakdu ve'n-Nukkâdu'l-Mu'âsirûn*, Kahire ts., s.201-211; 'Abdusselâm Muhammed eş-Şâzelî, *Şahsiyyetu'l-Musekkafi fî'r-Rivâyeti'l-Fenniyyeti'l-'Arabîyyeti'l-Hadîse bi Misr (1834-1952)*, Kahire 1988, s. 267-277; Semer Rûhî Fay-sal, *Mu'cemu Rivâ'îyyine'l-'Arab*, Trablus 1995, s. 494-495; Robert B. Campbell, *Contemporary Arab Writers*, Beyrut 1996, I, 497-500; Ahmed 'Alâvine, *Zeylu'l-A'lâm*, Cidde 1996, s. 226-227; Hakkî Suçin, *Yahyâ Hakkî ve Kisasuhu'l-Kasîra* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Ü., Sos. Bil. Enst., Ankara 1998; Fu'âd Devvâre, "Yahyâ Hakkî", *Kitâbun fî Cerîde (Teşrin Gazetesinin eki)*, S. 38, 6 Aralık 2000, s. 3.

¹¹ Kısa öykü koleksiyonları: *Kindîlu Ummi Hâşim* (1944), *Dimâ'un ve Tîn* (1955), *Ummu'l- 'Avâciz* (1955), *'Anter ve Cüliyet Kisasun ve Levhât* (1961); Romanı: *Sah en-Nevm* (1956); Hatıra türü eserleri: *Hallîhâ 'ale'llâh* (1959), *Kenâsetu'd-Dukkân* (1992); Eleştiri, inceleme ve makaleleri: *Fecru'l-Kissati'l-Misriyye* (1960), *Yâ Leyl Yâ 'Ayn* (1960), *Hutuvât fi'n-Nakd* (1961), *Fikratun fe'btisâme* (1962), *Dem'atun fe'btisâme* (1969), *Te'âle ma'î ile'l-Künsîr* (1969), *Hakîbetun fi Yedi Musâfir* (1970), *'İtru'l-Ahbâb* (1971), *Nâs fi'z-Zill* (1971), *Unşûde li'l-Besâta* (1973); Çevirileri: Jules Romains, *Duktûr Knock ev İntişâru't-Tibb* (1960), Morris Maeterlinck, *el-'Uşûru'l-Ezrak* (1966), Desmond Stewart, *el-Kâhira* (1969), Edith Saunders, *el-Ebu'd-Dillil* (1970), Michael Sadoviano, *el-Balta* (1972), Stefan Zweig, *Lâ'ibu's-Şatranc* (1973), Thomas Mann, *Tonio Kröger* (1973). Bütün eserleri 1975-1977 yılları arasında *Mu'ellefât Yahyâ Hakkî* adıyla Kahire'de el-Hey'etu'l-Misriyyetu'l-'Âmme li'l-Kitâb tarafından sekiz cilt hâlinde basıldı.

¹² Fu'âd Devvâre, *Fi'l-Kissati'l-Kasîra*, Kahire 1996, s. 21.

¹³ *a.e.*, s. 144.

¹⁴ Yahyâ Hakkî, *Kindîlu Ummi Hâşim*, Dâru'l-Cil, Kahire 1995, s. 3-4. Bundan sonra parantez içinde sayfa numaraları verilerek yapılacak göndermeler romanın bu baskısına aittir. Roman, Mehmet Hakkı Suçin tarafından Arapça aslından Türkçeye çevrilmiş olup, Ocak 1998'de TA-HA yayıncılık tarafından basılmıştır. Bu çalışmada romandan yapılan alıntıların Türkçelerinde bu çeviri esas alınmıştır.

¹⁵ Reşâd Ruşdî, *Makâlât fi'n-Nakdî'l-Edebî*, Kahire 1962, s. 18-19.

¹⁶ Muhammed Hasen 'Abdullah, *el-Vâki'yye, fi'r-Rivâyeti'l-'Arabîyye*, Kahire 1991, s. 425.

¹⁷ *a.e.*, s. 419.

¹⁸ Fu'âd Devvâre, *a.g.e.*, s. 146.

¹⁹ J. Brugmann, *a.g.e.*, s. 263; M. M. Badawi, *A Short History of Modern Arabic Literature*, Oxford 1993, s. 131.

²⁰ Seyyide Zeyneb türbesi hakkında bkz. Mesut Özünlül, *Mısır Rüyası*, Ankara 2000, s. 158, 190.

²¹ Hayatı ve eserleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Cihaner Akçay, *Rifa'a Râfi' al-Tahtâvî* (Hayatı, edebî Kişiliği ve Toplumsal Konulardaki Düşünceleri), (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Ü., Sos. Bil. Enst., Ankara 1992.

²² Tahtâvî'nin bu eseri Cemal Çiftçi tarafından *Paris Gözlemleri* adıyla Arapça aslından Türkçeye çevrilmiş olup, Kasım 1992'de Ses Yayınları arasında basılmıştır.

²³ Hayatı ve eserleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. İsmail Hocaoglu, *Tevfik el-Hakîm ve 'Avdetu'r-Rûh'u* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Ü., Sos. Bil. Enst., Ankara 1992; Aysel Ergül, *Çağdaş Mısır Tiyatrosunda Tefîku'l-Hakîm ve Üç Entelektüel Tiyatrosu* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Ü., Sos. Bil. Enst., Erzurum 1995; İsmail Güler, *Tevfik el-Hakîm'in Mısır Tiyatrosundaki Yeri* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Uludağ Ü., Sos. Bil. Enst., Bursa 1997.

²⁴ Romanın ayrıntılı incelemesi için bkz. Rahmi Er, *Modern Mısır Romanı* (1914-1944), Ankara 1997, s. 181-189.

²⁵ Muhammed Hasen 'Abdullah, *a.g.e.*, s. 409.

²⁶ Tâhir Ahmed Mekki, *el-Kissatu'l-Kasîra*, Kahire 1988, s. 83;

²⁷ Mısır'ın para birimi Cuneyh'in binde biri.